

Kommunikation, kognition og kausalitetsopfattelse i kulturel sammenhæng

Af Marcus Schmidt*)

»Det er godt at kende noget til forskellige folkeslags sæder, for at kunne fælde en sundere dom over vores egne sæder, ligesom det er godt, at vi ikke tænker, at alt, hvad der går imod vore egne moder, er latterligt og urimeligt, sådan som de gerne gør, der ingenting har set«.

Rene Descartes i »Om Metoden«

*) Cand. merc., adjunkt, Handelshøjskoleafdelingen i Sønderborg. Artiklen modtaget december 1982.

Kommunikation, kognition og kausalitetsopfattelse i kulturel sammenhæng

Af Marcus Schmidt*)

»Det er godt at kende noget til forskellige folkeslags sæder, for at kunne fælde en sundere dom over vores egne sæder, ligesom det er godt, at vi ikke tænker, at alt, hvad der går imod vore egne moder, er latterligt og urimeligt, sådan som de gerne gør, der ingenting har set«.

Rene Descartes i »Om Metoden«

*) Cand. merc., adjunkt, Handelshøjskoleafdelingen i Sønderborg. Artiklen modtaget december 1982.

Indledning

Rene Descartes var, når vi ser bort fra de gamle grækere Herodot og Thukydides, den første der i nyere tid gjorde opmærksom på behovet for en antropologi. Også sociologen Emile Durkheim understøttede i den henseende Descartes, idet

»Hvert enkelt folk har sin fysiognomi, sin specielle konstitution, sit retsvæsen, sin moral og sin økonomiske organisation, som kun er beregnet for det, og enhver generalisation er stort set umulig«.

– Durkheim 1972, s. 76

Relevansen af at studere forskellige folkeslags skik og sædvaner stiger i takt med det stærkt voksende mellemfolkelige samvirke. Men

»Menneskene er næsten ikke i stand til at forestille sig andre end ens egen kulturs adfærdsnormer«.

– Riesmann 67, kap. 4 a)

1. Visuel og verbal kommunikation

I hele den civiliserede vestlige kultur verserer endnu en udbredt ethnocentrisme. Vores opfattelse af sanitet anses således for den eneste rigtige. Danske arbejdere der er udstationeret hos vores entreprenørvirksomheder i Algeriet, kan undre sig over deres algeriske kollegaers lave sanitære standard. Algerierne vil dog også være forargede over de urene danske arbejdere, for de spiser jo med samme hånd, som de kort forinden har urineret med. Algerierne urinerer med venstre hånd og spiser *kun* med højre hånd. Et andet eksempel af samme slags: På besøg i Indien vil vi ofte komme ud for, at en inder pudser næse uden lommetørklæde. Snotten snykkes ud på gaden. For os forekommer det uæstetisk. For inderen forekommer det langt mere uæstetisk, når vi europæere pudser næsen i et lommetørklæde, folder det sammen, bærer det med os (i lommen) og senere tørrer vi så sveden af panden i det beskidte lommetørklæde.

I de omstående tilfælde opstår der et kommunikationsproblem p.g.a. forskellig opfattelse af sanitet. Hver kultur har, som det fremgår heraf, sin egen opfattelse af skikkelig adfærd og sit eget sæt af kognitioner.

2. Manglende kognitiv og verbal referenceramme

Til tider vanskeliggøres kommunikation mellem personer af forskellige kulturer simpelthen fordi evnen til at fortolke kognitioner (learned predispositions) mangler hos den ene af parterne – og ikke kun tolkes forskelligt.

I meget tilbagestående kulturer kan det forekomme at en indfødt slet ikke kan genkende en nær slægtning på et fotografi. Det forekommer os ganske uforståeligt. Vi må imidlertid erindre, at vi ved ethvert fotografi underforstår flere forhold (foretager konventioner)

1. Vi afbilder noget som er »stort« på et »lille« område.
2. Vi oversætter (transcenderer) tredimensional virkelighed til to dimensioner.
3. Til tider afbilder vi en farvet virkelighed i sort/hvid.

(*Segall, Cambell & Herskovits 66, s. 32*).

Hvordan skal et primitivt menneske, der for første gang i sit liv ser et fotografi, beskrive denne oplevelse på sit eget folks sprog? Samoahøvdingen Tuiavii fortæller efter at være kommet hjem fra en rejse i Europa: »De kaster kulørte spejlbilleder på hvide måtter«.

(Papalagi, 81, s. 77).

Et lignende eksempel på manglende kulturel referenceramme finder vi, da en indfødt afrikaner beskriver sit første møde med det skrevne ord (en bog): »Jeg forstod efterhånden, at mærkerne på siderne var indfangne ord. Alle og enhver kunne lære at decifrere symbolerne og slippe de fangne ord løs igen i tale. Tryksvæerten fangede tankerne, de kunne lige så lidt slippe væk som en dumbu kan slippe væk fra et hul i jorden«.

(McLuhan, 76, s. 100).

Margaret Mead beretter, at der var stor ophidselse, da hun medbragte flere kopier af samme bog til en stillehavsø. De indfødte havde nok set bøger, men kun én kopi af hver, og de var gået ud fra at disse kopier var enestående. Deres forbløffelse over at se flere bøger af identisk art var naturlig for en kultur der ikke kender til en teknik der kan gengive ting identisk i stor mængde, som vores vestlige massekultur er i stand til.

3. Kausalanalytisk kognition – andre kulturer

Alene på baggrund af vores vestlige kulturelle arv – og heri er danskerne jo fast forankret – kommunikerer vi med fremmede kulturer på en hel bestemt måde. Dette kan, som illustreret foroven, medføre en række problemer. Hidtil har vi imidlertid kun beskæftiget os med den umiddelbare visuelle og verbale kognition. Hvad sker der når vi ser på den analytiske kognition, eller på forholdet til kausalitetsbegreber i kulturel sammenhæng? I princippet kan den DANIDA-udstationerede komme ud for ikke så lidt. Således blev en udviklingshjælper, der ville forklare en peruansk husmoder det fornuftige i at koge vand inden og under madtilberedningen mødt med følgende udtalelse:

»How can microbes fail to drown in water? Are they fish? If germs are so small that they cannot be seen or felt, how can such delicate things survive in water? There are enough real threats in the world to worry about – poverty and hunger – without bothering oneself about animals one cannot see, hear, touch or smell«.

(Rogers & Shoemaker, 71, s. 4f).

Bakteriologien er endnu kun lidt udbredt i u-landene. I en række latin-amerikanske lande gør tilliden til curanderos (heksedoktorer) det næsten umuligt for eksporterende amerikanske medicinalkoncerner at vinde fodfæste (Greer 79, s. 242 ff). Også europæiske multinationale koncerner har haft kommunikationsproblemer i u-lande i den henseende.

Mest kendt er nok eksempler med Nestlés salg af tørmælk i Afrika. Ud over den, set med europæiske øjne, lave sanitære standard, som umuliggør tilberedning af tørmælk (intet rent vand, ingen sterile gryder, ingen køleskabe o.s.v.) kommer de kognitive problemer. Nogle mødre troede at det var den hvide farve i sig selv der gjorde mælken nærerig, hvorpå de blandede vandet op med rismel, så det i farven lignede mælk. Man fandt endog nigerianske kvinder der fodrede deres børn med vand; de troede, efter at have set Nestlés reklamer for modermælksersättning, at det var gryden og sutteflasken »i sig selv« der sørgede for de nærende tilsætningsstoffer.

Kausalitetsopfattelsen var her:

hvid væske → nærende føde

h.h.v.

gryde og sutteflaske → nærende føde

modsat den »rigtige« kausalitet:

korrekt tilberedt mælk → nærende føde.

Én, ifølge den vestlige videnskab, ukorrekt kausalitetsopfattelse støder vi ofte på ved vort møde med »primitive« kulturer.

»The Trobriand islanders (of North-eastern New Guinea) do not believe that there is a connection between sexual intercourse and the birth of a child. Instead, they believe that when a woman passes near a sacred spot in their tribal area, a spirit enters her womb, and it is for this that the child grows. This belief is based on the fact that the Trobriands begin intercourse at a very early age, before the female is biologically able to conceive. Thus, a very young woman who does not get pregnant immediately following intercourse may not associate pregnancy with intercourse«.

(Almanay, 74, s. 27 f).

Trobriandernes kausalitetsopfattelse er:

En ånd der springer ind i kvindens mave når hun passerer et helligt sted	}	→ graviditet
--	---	--------------

medens vi ville sige:

seksuel samkvem i kønsmoden alder	}	→ graviditet (medmindre én af parterne er steril).
-----------------------------------	---	--

4. Fejlagtig analytisk kognition i vestlig kultur

Vi har altså her nogle tilfælde, hvor vi mener at kunne afsløre at andre kulturer har en fejlagtig kausalitetsopfattelse. Det er nok også korrekt, men hvad med vores egen kulturs logiske sans. Er den ubetinget? Jeg vil kort anføre nogle eksempler på det modsatte.

I 1970 gennemførte New Yorks politi en større kampagne, der var vendt mod unge, der lod deres drager stige i Central Park. Det var nemlig forbudt ifølge lov, men ifølge hvilken lov? Ifølge en af kongressen i sin tid vedtaget lov, der skulle hindre, at disse drager og deres snører ikke filtrede sig ind i brødrene Whrights fly!

(Hall, 76, s. 9).

På trods af at tidsfaktoren havde gjort den lovgivende magts beslutning uaktuel, måtte den søges opretholdt af den udøvende magt. Montesquieu havde næppe forestillet sig, at også *det* kunne være resultatet af hans magtdelingslære.

Lad os oven på dette specielle eksempel anføre nogle mere almindelige: En patient træder ind i psykoanalytikerens værelse

»Der Patient war ein verheirateter Mann mit schweren Schuldgefühlen wegen seines geheimgehaltenen Verhältnisses zu einer anderen Frau. Er berichtete auch von einem starken Ausschlag jedes Mal nach einem Besuch bei seiner Freundin. So wie die Zustände heute in Kreisen der psychosomatischen Medizin sind, würden viele Therapeuten annehmen, dass es sich um eine neurotische Reaktion handelt, und zwar eine bewältigende weil selbstbestrafende. Die nähere Untersuchung führte jedoch zu einer viel weniger esoterischen Erklärung. Es stellte sich heraus, dass das Bett der Freundin verwandt war!«

(Maslow, 77, s. 175 f).

Den psykoanalytiske kausalitetsopfattelse gik her ud på:

skyldfølelse → udslæt på hud

men lægevidenskaben om hudens overfølsomhed for stoffer lærer os:

vorter på stof → udslæt på hud hos visse personer.

Kun sjældent lykkes det imidlertid at afsløre psykoanalytikere som her, omend flere af deres forklaringer er aldeles bizarre (ifølge Bauer, 58, har psykoanalytikerne eksempelvis forklaret amerikanernes brug af seler som en uløst underbevidst kastrationskompleks). De der på en festlig måde ønsker at læse om psykoanalytikernes lejlighedsvis overfortolkning henvises til nobelprisvinderen Peter B. Medawar: *Pluto's Republic: Incorporating »The Art of the Soluble« & »Induction & Intuition in Scientific Thought«*, Oxford University Press, 1982.

5. Tilsigtet virkning med fejlagtig årsagsforklaring

I de ovennævnte tilfælde kan vi imidlertid helt klart påpege den fejlagtige kausalitetsopfattelse, samt illustrere den rigtige. Så nemt er det imidlertid ikke altid. Lad os nævne et eksempel fra kulturhistorien:

»Oprindelig opnåede man i den nære orient overfladehærdning af stål ved at støde en rødglødende klinge ind i kroppen på en fange. Det var en typisk magisk fremgangsmåde: Man ville overføre modstanderens krigeriske egenskaber til klingen. Denne fremgangsmåde blev kendt i vesten gennem korsfarerne, som havde konstateret, at damascenerstål var hårdere end det, der fremstilles i Europa. Man gav sig til at gøre forsøg og hærdede stålet i vand, hvori der flød dyrehuder. Man opnåede herved det ønskede resultat. I det 19. århundrede opdagede man, at disse resultater skyldtes organisk kvælstof. Da man i det 20. århundrede var nået dertil, at man kunne gøre gas flydende, forbedrede man teknikken ved at hærde stålet i flydende kvælstof ved lav temperatur. I denne form indgår overfladehærdning af stål som en del af vor teknologi.

(Pauwels & Bergier, 75, s. 72).

Kausalitetsopfattelsen var her oprindelig:

krigerens blod → en hård stålklinge

men medens virkningen var den tilsigtede, var årsagen forkert. Den korrekte årsagssammenhæng var:

chockafkøling af glødende stål → hårdt stål

om chockafkølingen så foregår i lunkent blod eller i flydende kvælstof er principielt mindre vigtigt. Virkningen er stort set den samme. Sidstnævnte metode er dog utvivlsomt mere behagelig for krigsfanger!

Medens vores vestlige civilisation efterhånden er sluppet af med mange fejlagtige kausale tydninger, simpelthen fordi videnskaben tilbød mere effektive problemløsninger, så findes den endnu den dag i dag en række eksempler på gode opnåede resultater, der bunder i en ukorrekt kausalitetstolkning.

»Pedierner i Sydafrika tror, at man kan helbrede betændelse ved at spise korn der er tygget af et skeløjet barn og anbragt i tre døgn i et slangeformet græskar, der hænges ned fra et bestemt træ, der vokser ved vand. Og de har ret, for under disse omstændigheder opstår der en mug i kornet, der minder om penicillium og har antibiotiske egenska-

ber, men barnets øjne og græskarets form og træets art har ikke nødvendigvis noget at gøre med helbredelsen.»

(Lyll Watson, 74, s. 171 f).

Her har vi kausalitetsopfattelse:

Indtagelse af korn som bliver tygget af skeløjet barn og anbragt i tre døgn i et slangeformet græskar der hænger ned fra et bestemt træ, der vokser ved vand. → helbredelse ved sygdom

Virkningen er tilfældigvis korrekt, årsagsforklaringen er derimod biologisk, ikke rituel:

Penicillin → kan helbrede en række sygdomme.
(dræber infektiøse vire)

Hvorfor er da overtro og ritualer endnu så udbredte i mange kulturer – hvilket Mellempøkeligt Samvirkes udviklingshjælpere sikkert kan skrive under på:

»Magiske ritualer har et fælles udspring i adfærdsmekanismen hvis artsbevarende funktion er indlysende; for et væsen, der ikke har nogen indsigt i forholdet mellem årsag og virkning, må det være overordentligt nyttigt at klynge sig til et adfærdsmønster, der én eller mange har vist at kunne nå sit mål, og har kunnet gøre det farefrit. Hvis man med andre ord får held med en kompliceret række handlinger, og man ikke ved hvilke dele af hele ens optræden, der var de afgørende, er det bedst at gentage alle leddene nøjagtigt og slavisk hver gang »for man ved aldrig hvad der sker, hvis man ikke gør det«.

(Konrad Lorenz 1965).

6. Kognitiv dissonans

Jo, der findes megen apriori uforklarlig adfærd for erhvervsfolk og udviklingshjælpere, der kommer i kontakt med fremmede kulturer og »jo mere social begivenheden er, jo mere varierer detaljerne og jo mærke-

ligere forekommer den fremmede kulturs adfærd os at være ved første øjekast«.

(*Morris, 72, s. 28*).

– Og jo vigtigere bliver det at kunne indføle sig i den fremmede kultur. Helt afgørende er det således at undgå fremkaldelse af kognitiv dissonans ved sit møde med fremmede kulturer, for:

»Dissonanz besteht einfach deshalb, weil die Kultur definiert was konsonant ist, und was nicht«.

(*Festinger, 78, s. 27*).

Men hvilke kognitioner kan da fremkalde kognitiv dissonans i andre kulturer. En generalisering er umulig, omend farver og symboler er involveret. Lad os dog anføre nogle eksempler. De er taget fra Levi-Strauss, 73, Winick, 61 og Tal, 74.

Grøn er den nationale farve i Ægypten og Syrien hvorfor dens anvendelse misbilliges på emballage m.m. I Malaysia associeres grøn med den barske jungle, og bør ikke anvendes i markedsføringen. Hvid er dødens farve i Japan og i Kina. Gul er hellig farve hos Bantustammerne i Afrika – hvilket gør det såre vanskeligt for vestlige udviklingshjælpere at få dem overbevist om det fornuftige ved korndyrkning. I andre Afrikanske lande forbindes gul med urin, og gul parfume i gennemsigtig emballage associeres med dyreurin. Purpur er en ilde set farve i Nordafrika og associeres med døden i de fleste sydamerikanske lande. Brun og grå ses helst ikke anvendt i Nicaragua. Blå er dødens farve i Iran og bør ikke anvendes på kommercielle produkter. Mørkerød er dødens farve på Elfenbenskysten. På Guldkysten er det – guderne (vel i bogstaveligste forstand) må vide hvorfor – uheldigt at afbilde alting parvist.

7. Konklusion

Nå vi kommunikerer med fremmede kulturer, kommunikerer vi ikke kun verbalt. Også vores adfærd, spisevaner, tøj, gang, undladen røber os. Andre kulturer gør nemlig langt mere end os brug af rummets sprog, »den skjulte dimension« (sidstnævnte er iøvrigt titlen på en af E. T. Hall på dansk udgivet bog – Nyt Nordisk Forlag).

Vores visuelle fremtræden er altså en adfærdsparameter vi slæber med os i udlandet. Den »magelige dansker«, der er opdraget i et anti-autoritært og liberalt miljø, vil kun få steder på denne klode genfinde folkeslag der er opdraget lige så fordomsfrit. Det kan enhver, som så Tørk Haxthausens firedele film om »Udvikling« som Dansk TV viste for nylig sikkert skrive under på.

Det, som vi finder naturligt kan i andre kulturer forekomme helt usædvanligt og uhørt. Riter og skikke, som kan forekomme vores logiske sans latterlige, har oftest en kulturel »logisk« begrundelse. Den franske antropolog Levi-Strauss, og Margaret Mead har bidraget meget til den vestlige kulturs forståelse af »den vilde tanke« (titlen på Levi-Strauss's bog). Også i vores kultur finder vi til tider tegn på bizar og nærmest mystisk-okkult erkendelse, der er langt fra såvel det logisk positivistiske som det kritisk rationalistiske ideal.

Riter og sædvaner i fremmede kulturer kan til tider føre til acceptable resultater i medicin og teknik. Vores vestlige kultur og dens videnskabelige resultater er måske nok på mange måder forud for de fleste andre kulturers på det erkendelsesmæssige område. Vi har imidlertid ikke pagtet visdommen eller som Karl R. Popper udtrykker det:

»Ganske vist søger vi efter sandheden, men vi ejer den ikke«.

Andre kulturer søger måske andre sandheder, der for dem forekommer relevante.

References:

1. *Almaney, Adnan:* »Intercultural Communication and the MNC-Executive«, *Colombia Journal of World Business*, Winter 1974, 9:4, s. 23-28.
 2. *Bauer, Raymond A.:* »Limits to Persuasion«, *Harvard Business Review*, september/oktober 1958, s. 105-110.
 3. *Descartes, Rene:* »Om Metodena«, Gyldendal 1967, s. 12 citeres.
 4. *Dichter, Ernest:* »Das Grosse Buch der Kaufmotive«, Econ, Wien 1981.
 5. *Durkheim, Émile:* »Den sociologiske metode«, Fremad, Odense 1972.
 6. *Festinger, Leon:* »Theorie der kognitive Dissonanz«, Hans Huber Verlag, Bern 1978.
 7. *Greer, Thomas V.:* »Cases in Marketing«, McMillan Publishing New York 1979.
 8. *Hall, Edward T.:* »Beyond Culture«, Anchor Press/Doubleday, New York 1976.
 9. *Jung, Carl Gustav:* »Psykologisk Typologi«, Gyldendal 1975.
 10. *Lee, James A.:* »Cultural Analysis in Overseas Operations«, *Harvard Business Review*, March/April 1966, s. 106-114.
 11. *Levi-Strauss, Claude:* »Das Wilde Denken«, Suhrkamp, Frankfurt 1973.
 12. *Lorenz, Konrad:* »Det såkaldte onde«, Schultz 1965.
 13. *Lorimer, Eleanor S. & Dunn, Samuel Watson:* »Four Measures of Cross-Cultural Advertising Effectiveness«, *Journal of Advertising Research*, December 1967, s. 11-13.
 14. *Lyall Watson, Malcolm:* »Det overnaturlige I«, Thanning og Appel 1974.
 15. *Maslow, Abraham H.:* »Motivation und Persönlichkeit«, Rowohlt, Hamburg 1977.
 16. *McLuhan, Marshall:* »Mennesket og Medierne«, Gyldendal 1967.
 17. *Mead, Margaret:* »Kulturmønstre og tekniske fremskridt«, De Danske Forlag, København 1958.
 18. *Morris, Desmond:* »Den menneskelige zoon«, Gyldendal 1972.
 19. *Pauwels, Lois & Bergier, Jacques:* »Den fantastiske virkelighed I«, Borgen 1975.
 20. *Riesman, David:* »Det ensomme masse menneske«, Gyldendal 1969.
 21. *Rogers & Shoemaker:* »Communication of Innovations – A Cross-Cultural Approach«, The Free Press, New York 1962.
 22. *Tal, Elyahu:* »Advertising in Developing Countries«, *Journal of Advertising*, 1974 (3)/2, s. 19-23.
 23. *Segall, et al.:* »The Influence of Culture on Visual Perception«, Bobbs Merrill, New York 1966.
 24. *Winick, Charles:* »Antropology's Contributions to Marketing«, July 1961, s. 53-60 i *Journal of Marketing*.
- Uden forfatterangivelse: »Papalagi – Taler af Sydhavs-høvdingen Tuiavii«, Borgen 1981.